

АКАДЕМІЯ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Голова приймальної комісії
В. о. ректора **С. М. Коваленко**

«04» _____ 2020р.

ПРОГРАМА
Фахового іспиту з соціальної роботи
для вступу на освітньо-наукову програму III рівня вищої освіти

Галузь знань 23 Соціальна робота
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
ОНП «Соціальна робота»

Програма фахового іспиту на рівень вищої освіти «доктор філософії» зі спеціальності 231 «Соціальна робота», за освітньо-науковою програмою «Соціальна робота»

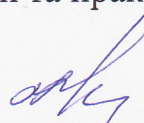
Укладачі:

Карагодіна О.Г., доктор мед.наук, професор
Семигіна Т. В., доктор політ. наук., професор
Лютий В.П., кандидат пед.наук., доцент
Пожидаєва О. В., кандидат пед. наук., доцент кафедри
Дворяк С.В., доктор мед.наук, професор

Програма затверджена на засіданні кафедри соціальної роботи та практичної психології

Протокол № 5 від 25 листопада 2020 р.

Завідувачка кафедри соціальної роботи та практичної психології,
гарант програми

Карагодіна О.Г.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

“25” листопада 2020 року

Схвалено вченою радою факультету економіки, соціальних технологій та туризму Академії праці, соціальних відносин і туризму

Протокол № 4 від 3 грудня 2020р.

“3” грудня 2020 року

Декан

Шолудченко С.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА.....	5
МОДУЛЬ 1. Теоретичні основи соціальної роботи.....	5
МОДУЛЬ 2. Методи соціальної роботи.....	5
МОДУЛЬ 3. Соціальна робота з різними групами клієнтів	6
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ НА ВСТУПНОМУ ВИПРОБУВАННІ	8
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ.....	9
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	11

ВСТУП

Мета вступного фахового випробування зі спеціальності 231 «Соціальна робота» для претендентів (абітурієнтів) вступу на освітню програму підготовки докторів філософії – визначити глибину знань щодо теоретичних засад соціальної роботи, оцінити рівень їхньої фахової компетентності та готовності до проведення наукового дослідження.

Вимоги до здібностей і підготовленості абітурієнтів. Для успішного засвоєння освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії вступників до аспірантури повинні мати ступінь магістра (або освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста) та здібності до оволодіння знаннями, уміннями і навичками з дисциплін, передбачених даною ОНП.

Характеристика змісту програми. Програма вступного фахового випробування охоплює коло питань, які в сукупності характеризують вимоги до знань і вмінь особи, що бажає вступити до аспірантури Академії праці, соціальних відносин і туризму з метою здобуття освітньо-наукового рівня «доктор філософії» зі спеціальності 231 «Соціальна робота».

Пакет містить 10 екзаменаційних білетів. Завдання білетів є рівнозначними за обсягом та складністю. Кожен білет складається з двох теоретичних питань та практичного завдання. Теоретичні питання надають вступнику змогу продемонструвати знання з теорії та методів соціальної роботи, практичні завдання орієнтовані на визначення рівня компетентності вступників до роботи з конкретними випадками та аналізувати питання організаційного рівня проблем соціальної роботи.

ПРОГРАМА

МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Сутність соціальної роботи. Різні визначення соціальної роботи. Мета і завдання соціальної роботи. Взаємозумовленість соціальної політики і соціальної роботи. Становлення соціальної роботи в Україні.

Система цінностей у соціальній роботі, класифікації професійних цінностей. Базові цінності соціальної роботи. Професійна етика соціального працівника.

Поняття «клієнт» у соціальній роботі. «Клієнт соціальної роботи» у широкому значенні та вразливі (маргіналізовані) групи населення в Україні. Поняття соціального виключення та дискримінації клієнтів. Імпауермент (наснаження) клієнтів. Характеристика професійної соціальної допомоги та професійних стосунків. Професійні межі у стосунках з клієнтом.

Поняття процесу практичної соціальної роботи. Аналіз процесу соціальної роботи, в тому числі його циклічності. Опис фаз процесу роботи з клієнтом: первинне оцінювання, планування догляду, втручання, кінцеве оцінювання. Аналіз ситуацій із визначенням мети і завдань втручання.

Сфери та напрями діяльності соціального працівника. Основні функції соціального працівника. Навички соціального працівника. Професійний соціальний працівник та соціальний працівник на громадських засадах (волонтер).

МОДУЛЬ 2 МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Класифікація методів соціальної роботи. Індивідуальні та групові методи соціальної роботи, робота в громаді як метод соціальної роботи. Застосування в соціальній роботі концепцій та методів соціології, психології, педагогіки, менеджменту.

Місце індивідуальної взаємодії з клієнтом в соціальній роботі. Мета і завдання індивідуальної соціальної роботи. Процес індивідуальної роботи. Критерії ефективності індивідуальної соціальної роботи

Сутність групової соціальної роботи. Переваги та обмеження застосування методів групової соціальної роботи. Категорії клієнтів групової соціальної роботи. Різновиди груп у груповій соціальній роботі. Ролі та функції ведучого (фасилітатора) групової соціальної роботи. Техніки і прийоми фасилітації групової соціальної роботи.

Соціальна робота у громаді як метод соціальної роботи. Визначення громади. Ресурси громади. Завдання соціальної роботи у громаді. Догляд у громаді у порівнянні із доглядом в інституціях. Функції соціального працівника у громаді.

МОДУЛЬ 3

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З РІЗНИМИ ГРУПАМИ КЛІЄНТІВ

Соціальна робота з сім'ями, що опинились у складних життєвих обставинах. Поняття „складні життєві обставини”. Класифікація сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Основні напрями соціальної роботи з сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах. Форми і методи соціальної роботи з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Взаємодія соціальних служб під час надання соціальних послуг сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах.

Соціальна робота з особами з інвалідністю. Аналіз ставлення суспільства до людей з інвалідністю. Соціальні проблеми людей з інвалідністю в Україні. Можливості реабілітації осіб з фізичними і психічними обмеженнями в Україні. Термінологія соціального працівника у роботі з клієнтами, що мають інвалідність. Рефлексивна та індивідуальна моделі роботи. Соціальна модель соціальної роботи з інвалідністю. Основні напрями, форми і методи соціальної реабілітації осіб з інвалідністю.

Соціальна робота з особами похилого віку. Періоди та типи старості. Соціальні та психологічні проблеми осіб похилого віку та їх зв'язок із віковими психофізіологічними особливостями. Соціальна робота з людьми похилого віку в Україні та можливі перспективи її розвитку. Основні обов'язки соціального працівника у роботі з особами похилого віку. Функціонування закладів системи соціального обслуговування клієнтів літнього віку. Особливості соціальної роботи з людьми похилого віку в інституціях. Специфіка та зміст діяльності територіальних центрів в Україні. Принципи, форми і методи соціальної роботи з клієнтами похилого віку.

Соціальна робота з біженцями та внутрішньо переміщеними особами. Правовий статус біженців та внутрішньо переміщених осіб. Соціальні явища, умови і процеси, що призводять до появи біженців. Соціальні та психологічні чинники міграції. Чинники соціальної дезадаптації, проблеми та потреби біженців та внутрішньо переміщених осіб. Мета, завдання, процес, форми і методи соціальної підтримки та соціальної реабілітації біженців та внутрішньо переміщених осіб.

Соціальна робота з бездомними особами. Соціальні передумови та психологічні причини бездомності. Вплив стану бездомності на особистість людини. Проблеми бездомних. Основні напрямки соціальної роботи по запобіганню бездомності та ресоціалізації бездомних. Соціальна робота в умовах вулиці, денних і нічних стаціонарів, центрів соціально-психологічної реабілітації та інтеграції. Стратегія зменшення шкоди в роботі з бездомними людьми. Система соціальної допомоги бездомних: шляхи оптимізації.

Соціальна робота з безпритульними і бездоглядними дітьми. Безпритульність та бездоглядність. Категорії бездоглядних дітей. Особливості бездоглядності дітей у сучасних умовах. Моделі соціальної роботи з

бездоглядними дітьми. Соціальна підтримка; соціальна профілактика; соціальна, педагогічна та психологічна реабілітація. Форми організації та методи соціальної та педагогічної роботи з бездоглядними дітьми.

Соціальна робота з особами, схильними до правопорушень. Сутність та чинники протиправної поведінки. Ресоціалізація осіб, які перебувають в конфлікті зі законом, як об'єкт соціальної роботи. Чинники соціальної дезадаптації, пов'язані із кримінальним покаранням. Соціальні і психологічні проблеми осіб, що перебувають або повернулися з місць позбавлення волі. Соціальна робота з особами, які відбувають покарання в пенітенціарних закладах. Соціальна адаптація і реінтеграція осіб, які звільнились із місць позбавлення волі. Соціальна реабілітація осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням або засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Взаємодія установ виконання покарання і соціальних служб в процесі ресоціалізації осіб, засуджених за скоєння злочинів.

Соціальна робота з особами, яким властива адиктивна поведінка. Адиктивна поведінка як соціальне відхилення і як відхилення від психологічної норми. Види адикцій та ознаки адиктивної поведінки. Причини і механізм формування адиктивної поведінки. Етапи формування адиктивної поведінки. Соціальні та особистісні проблеми залежної людини. Терапія адикції та соціальна реабілітація особи, якій властива адиктивна поведінка. Напрями, форми і методи соціальної реабілітації осіб, яким властива адиктивна поведінка. Особливості соціальної реабілітації осіб, які страждають від хімічних і нехімічних адикцій. Соціальна реабілітація залежних осіб в медичних закладах, соціальних службах, реабілітаційних центрах та терапевтичних спільнотах.

Соціальна робота в сфері громадського здоров'я, основні напрями взаємодії соціальних і медичних працівників в Україні. Соціальна робота в галузі попередження захворювань, що передаються статевим шляхом, та ВІЛ. Хвороби, що передаються статевим шляхом (ХПСШ) як чинник, що формує норми сексуальної поведінки і як соціальна проблема. Шляхи розповсюдження ХПСШ та ВІЛ. Ознаки небезпечної щодо зараження ХПСШ поведінки. Соціальна та психологічна характеристика груп ризику зараження на ХПСШ. Зміст, моделі, принципи, форми і методи профілактики ХПСШ. Профілактична робота серед широких кіл населення та груп ризику. Стратегія зменшення шкоди у роботі з групами ризику. Соціальні і психологічні проблеми осіб, вражених ВІЛ. Зміст, форми і методи соціальної допомоги особам, які інфіковані ВІЛ та хворі на СНІД.

Внесок соціальної роботи в попередження та подолання соціально-економічних викликів і ризиків. Соціальна робота з різними групами клієнтів в умовах пандемії COVID-19.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ВІДПОВІДЕЙ НА ВСТУПНОМУ ВИПРОБУВАННІ

Оцінювання письмової відповіді аспіранта при складанні вступного фахового випробування з метою здобуття освітньо-наукового рівня «доктор філософії» зі спеціальності 231 «Соціальна робота» відбувається за результати сумарної оцінки за кожне із питань екзаменаційного білету.

Вступний іспит до аспірантури має усну форму проведення.

Критерії оцінювання знань вступників:

90-100 (відмінно) – глибоке розуміння суті поставлених запитань (як з теоретичної, так і практичної точки зору); вступник виявив вміння аналізувати літературу зі спеціальності, логічно та послідовно викладати теоретичний матеріал, робити висновки. У процесі виконання практичних завдань вступник виявив здатність формулювати конкретну мету, відповідну суті визначеної проблеми, творчій підхід до розробки та втілення плану її досягнення, вдале володіння необхідними формами і методами роботи, атакож спроможність до всебічної оцінки результату власної діяльності;

80-89 (дуже добре) – добре знання базових елементів теорії та методів соціальної роботи; грамотне розкриття сутності поставлених запитань; добре володіння фаховою термінологією; можливість обґрунтувати власну точку зору науковими та нормативними джерелами, але із несуттєвими неточностями. В процесі розв'язання практичного завдання вступник продемонстрував здатність використовувати стандартні способи вирішення визначеної проблеми, володіння основними формами і методами роботи;

70-79 (добре) – володіння окремими питаннями щодо теорії та методів соціальної роботи; вільне оперування понятійним апаратом з окремими неточностями; в окремих випадках порушення внутрішніх логічних зв'язків; використання під час підготовки до іспиту виключно матеріалів підручників; добре орієнтування у поставлених запитаннях, проте брак здатності обґрунтувати свою точку зору науковими та нормативними джерелами. В процесі розв'язання практичного завдання вступник продемонстрував здатність використовувати стандартні способи вирішення визначеної проблеми;

60-69 (задовільно) – задовільне знання ключових питань теорії та методів соціальної роботи; у цілому правильна, проте недостатня аргументація власної позиції під час відповіді; недостатня обізнаність у сучасних теоретичних положеннях, порушення логічної послідовності під час відповіді на додаткові запитання; неспроможність вільно оперувати матеріалом, осмислювати його та пов'язувати із суміжними питаннями (проблемами). В процесі розв'язання практичного завдання вступник продемонстрував здатність до вирішення окремих складових визначеної проблеми, володіння певними методами роботи і часткову спроможність до оцінки результату власної діяльності;

59 і менше (незадовільно) – незнання ключових питань теорії та методів соціальної роботи; наявність грубих помилок у відповідях на основні та додаткові питання; нездатність логічно викладати матеріал; незначне володіння понятійним апаратом; нездатність відповідати на уточнюючі запитання; невміння вирішувати практичні завдання.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ВСТУПНОГО ІСПИТУ

I. Блок теоретичних питань

1. Визначення соціальної роботи. Мета та завдання соціальної роботи.
2. Класифікація методів соціальної роботи.
3. Цінності соціальної роботи. Професійна етика соціального працівника.
4. Сфери та напрямки діяльності соціального працівника.
5. Поняття "клієнт" у соціальній роботі. Професійні межі у стосунках з клієнтом.
6. Основні функції соціального працівника. Навички соціального працівника.
7. Процес соціальної роботи з клієнтом.
8. Соціальна робота у громаді.
9. Методика індивідуальної роботи з клієнтом.
10. Групова робота як метод соціальної роботи. Види груп в груповій соціальній роботі
11. Технології роботи груп взаємодопомоги та соціальної дії
12. Соціальна робота з бездомними особами.
13. Соціальна робота з сім'ями, що опинились у складних життєвих обставинах.
14. Соціальна реабілітація осіб, яким властива адиктивна поведінка.
15. Соціальна робота з особами, схильними до правопорушень.
16. Соціальна робота з особами похилого віку.
17. Соціальна робота з особами з інвалідністю.
18. Профілактика захворювань, що передаються статевим шляхом, та ВІЛ та соціальна реабілітація осіб, які живуть з ВІЛ.
19. Соціальна робота з біженцями та внутрішньо переміщеними особами
20. Соціальна робота з безпритульними та бездоглядними дітьми.

II. Блок практично орієнтованих питань

21. Охарактеризуйте особливості допомоги особам з інвалідністю у громаді.
22. Розкрийте принципи роботи з ВІЛ-інфікованими споживачами ін'єкційних наркотиків.
23. Наведіть приклади стигматизації осіб, які живуть з ВІЛ. Запропонуйте заходи, які б могли зменшити тиск "стигми" у наведених вами випадках.

24. Уявіть собі ситуацію, що Ви працюєте керівником випадку у реабілітаційному центрі. Ваш клієнт перестав отримувати належну йому державну грошову допомогу, призначену йому управлінням соціального захисту як малозабезпеченій особі. Він у відчаї й не знає, що робити й докого звертатися. Чим може допомогти соціальний працівник? Якою буде послідовність Ваших дій?
25. Ви захищаєте інтереси дитини молодшого шкільного віку, яка втекла з дому, бо, за її словами, вона зазнавала там насильства. Дитина перебуває у тимчасовому притулку, який утримує благодійна організація. Які види послуг можна надати цій дитині? На які законодавчі документи Ви будете спиратися для того, щоб подолати або пом'якшити життєві труднощі?
26. Уявіть, що Ви представляєте інтереси родини, де самотня непрацююча матір виховує дитину з інвалідністю внаслідок порушення опорно-рухового апарату. До яких організацій Ви будете звертатися самі та рекомендуватимете звернутися клієнту, щоб пом'якшити складну соціальну ситуацію в сім'ї?
27. Визначте і охарактеризуйте зміст і напрямки роботи територіальних центрів соціального обслуговування (надання послуг). Наведіть приклади проблем, які виникають у роботі таких центрів, зокрема, через роботу в умовах пандемії COVID-19. .
28. Визначте порядок проведення соціального супроводу сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Наведіть приклад організації супроводу конкретної сім'ї, що належить до цієї категорії.
29. Сформулюйте мету, завдання та визначте методи соціальної реабілітації юнака 19 років, який через залежність від комп'ютерних ігор був виключений з ЗВО, майже не виходить із дому, не спілкується із однолітками і постійно конфліктує з батьками.
30. Сформулюйте мету, завдання та визначте методи соціальної реабілітації жінки 33 років, яка внаслідок залежності від азартних ігор втратила роботу, залишилась без грошових заощаджень, розлучилась із чоловіком і сама виховує двох неповнолітніх дітей.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Модуль 1. Теоретичні основи соціальної роботи

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери [заг. ред. І. Д. Зверева]. – К.: Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
2. Карпенко О. Г. Теорія та практика соціальної роботи : навч. посіб. для студентів ВНЗ / О. Г. Карпенко, Н. Ф. Романова. – К. : Слово, 2015. – 402 с.
3. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика): підручник / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна, – К. : Каравела, 2011. – 368 с.
4. Іванова І. Б. Методи соціальної роботи (на основі Державних стандартів соціальних послуг) : навч. посіб. – К. : Ун-т «Україна», 2018. – 302 с.
5. Семигіна Т. В. Моделі та форми громадської активності у територіальних громадах / Т. В. Семигіна, Д. О. Лиховид // Нова парадигма. – 2015. – Вип. 128. – С. 170–177. – Режим доступу: <http://bit.ly/1Xbr5MW>
6. Соціальна робота: В 3-х ч. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. – Ч. 3: Соціальна робота з конкретними групами клієнтів / А. М. Бойко, Н. В. Бондаренко, О. С. Брижовата та ін.; за ред. Т. Семигіної та І. Григи. – 2004. – 166 с.
7. Управління соціальними процесами [Текст]: навч. посіб. / О. А. Агарков, Г. Ю Баршацька, В. В. Дударьов, В. О. Коваль, та ін.; керівник авт. кол. О. А. Агарков. Запор. нац. тех. ун-т – Запоріжжя: ЗНТУ, 2018. – 217 с.
8. Харченко С. Я. Теоретико-методичні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи : навч.-метод. посіб. / С. Я. Харченко [та ін.]. – Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2016. – 433 с.

Модуль 2. Методи соціальної роботи

1. Агарков О. А. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / О. А. Агарков [та ін.]. Запоріжжя, : Мотор Січ, 2015. – 486 с.
2. Семигіна Т. (2020). Сучасна соціальна робота. – К.: АПСВТ, 2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/2ZVlaEV>
3. Соціальна педагогіка: теорія і технології: Підручник / За ред. І. Д. Зверевої – К. : Центр навчальної літератури, 2006 – 316 с.
4. Соціальна робота: Теорії та методи соціальної роботи. Частина 2 / А. М. Бойко, Н. В. Бондаренко, О. С. Брижовата; за ред. Т. В. Семигіної, І. М. Григи, – К. : ВД „Києво-Могилянська Академія”, 2004. – 224 с.
5. Тюптя Л. Т. Соціальна робота: Теорія і практика : навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова – К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
6. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб./ В. М. Шахрай, – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 464 с.

Модуль 3. Соціальна робота з різними групами клієнтів

1. Банас О. Методичні рекомендації з питань ВІЛ та ЧСЧ для соціальних працівників: метод. посіб. / О. Банас., С. Валько, Т. Семигіна та ін. – К. :

Програма розвитку ООН в Україні, 2012. – 80 с. – Режим доступу: <http://bit.ly/1CxV7Lz>

2. Грись А. М. Психологія роботи з соціально дезадаптованими неповнолітніми : навч. посіб. / А. М. Грись; – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – 306 с.
3. Голубенко Т. О. Технології соціальної роботи з людьми похилого віку : навч. посіб. / Т. О. Голубенко, – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – 160 с.
4. Гусак Н. Формування толерантного ставлення до дітей, яких торкнулася проблема ВІЛ/СНІДу: особливості підготовки волонтерів /Н. Гусак, Н. Дмитришина, Г. Довбах, – К. : МБФ «Міжнародний Альянс зВІЛ/СНІД в Україні», 2011. –128 с. – Режим доступу: <http://bit.ly/2kzJIxF>
5. Егоров А. Нехимические (поведенческие) аддикции (обзор) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narcom.ru/publ/info/239>
6. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения): учеб. пособие / Е. В. Змановская, – М. : Академия, 2003. – 288 с. – Режим доступу: http://www.koob.ru/zmanovskaya_e/deviantologiya.
7. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми з особливими потребами: навч. посіб. / І. Б. Іванова, – К. : За друга, 2011. – 416 с.
8. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика): підручник / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна, – К. : Каравела, 2011. – 368 с.
9. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки: навч. посіб. / В. П. Лютий, – К. : Академія праці і соціальних відносин, 2000. – 50 с.
10. Лютий В. П. Нехімічні адикції як предмет соціальної роботи / В. П. Лютий // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 11 (2). – С. 158–166.
11. Семигіна Т. В. Профілактика ВІЛ/СНІДу серед молоді: від теорії до реальності // Вісник Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту.– 2010 – № 3. – С. 150 – Режим доступу:<http://bit.ly/1bqUP6f>
12. Семигіна Т. В. Планування соціальних послуг на місцевому рівні. – Режим доступу: [http://mlsp.gov.ua/labour/sp/document/36692/1\(2007\).pdf](http://mlsp.gov.ua/labour/sp/document/36692/1(2007).pdf)
13. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З.П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К. : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. – 256 с.
14. Соціальна робота з людьми, які живуть із ВІЛ/СНІДом : метод. посіб. для проведення курсів підвищ. кваліфікації / за заг. ред. Т. В. Семигіної. – К. : ВД «Києво-Могилянська акад.», 2006. – 620 с.